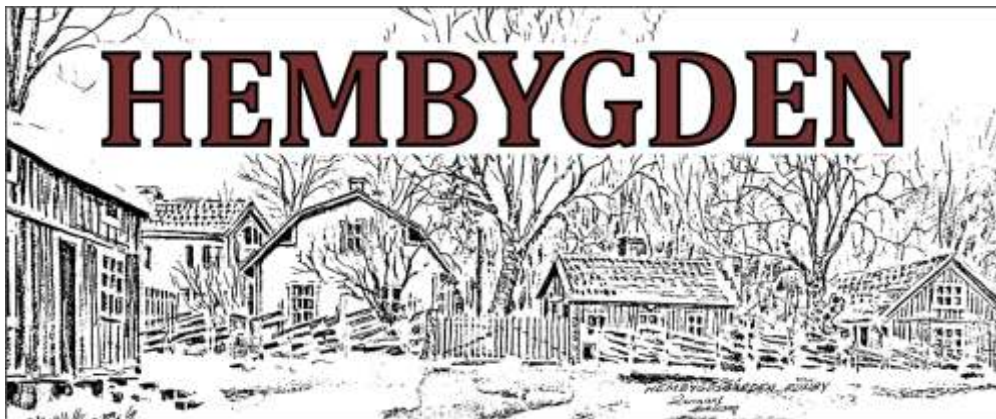

HEMBYGDEN

Medlemstidning för Upplands Väsby Hembygdsförening
Nr 4 · December 2020. Årgång 49.

Innehållsförteckning

Ordföranden har ordet	3
Föreningens aktiviteter	4
Nils Holgersson förgade tomten	4
Gammal sparkstötting	4
Ur Edsby slots historia	6
Länsårsmötet 25 augusti	9
Varför heter det så	10
Inget julöl och ingen julmust utan Humble – ännu en gammal kulturarvsväxt	12
En hässja är en hässja	16
Smörtaxarna igen	19
En trädgårdsmästares kassaböcker	20
Sevärt i Väsby – Hembygdsgården	24
Badudden	26
I Backspeglarn	28
Väsby då och nu	30
Gummibandet – Från gethägnet till Sollefteå	32
Mer om Ornäsbjörken	35
Korsord 4 - 2020	37

Omslagsbilden på föregående sida: En sen höstbild med solnedgången över Älvsunda. Fotografiet är taget från koloniområdet i Smedby. Foto: Bo Lindman.

Nästa nummer av Hembygden planeras att komma ut i vecka 4. Manusstopp inför det numret är den 1 januari 2021. Välkomna med bidrag, som skickas till Hembygden, Box 40, 194 21 Upplands Väsby eller via e-post till info.uvhbf@gmail.com.

För innehållet i artiklarna svarar respektive författare.

Ansvarig utgivare: Klas Lundkvist

Redaktionsgrupp: Inga Lisa Gustafsson, Gunilla Ahlberg, Margareta Norén, Leif Welander, Klas Lundkvist och Bo Lindman

Layout: Bo Lindman, BL Informationsutveckling

Tryck: Trycksmedjan AB. Tryckt med miljövänliga färg- och pappersval i 600 ex.

Ordföranden har ordet

Även de gångna månaderna har präglats av pandemin och inställda arrangemang.

Vi testade att ha en vandring i september i Prästgårdsmarken-Eds allé-Runby. Begränsat deltagarantal med 15 personer och obligatorisk förankningen och att deltagarna håller rekommenderat avstånd. Det fungerade bra. Länsförbundet årsmöte 25 augusti genomfördes utomhus vilket också fungerade bra. Vårt eget årsmöte 26 september planerade vi att ha utomhus men vädrets makter ville annat så vi genomförde mötet inomhus. Tack och lov är Ladugården såpass stor att rekommenderade avstånd kan hållas. Vårt nästa årsmöte som normalt hålls i mars kanske vi ska lägga i maj utomhus?

Foto: Elsa Anagninus

Nästa år får vi inrikta oss på utomhusaktiviteter, kanske främst vandringar under ordnade former i alla kommundelar. Det finns säkert

bland er medlemmar/läsare några som kan tänka sig att leda vandringar i sitt eget närområde?

Ekonomi: Vi behöver inför 2021 tänka till vad det gäller ekonomin. Årets ansökan om kulturbidrag är nu inlämnad till kommunen. Den med rätta inställda nationaldagen medförde ett inkomstbortfall på 25 000 kronor.

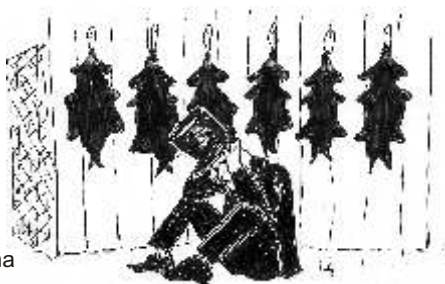
Vårt medlemsblad Hembygden, som du precis har fått nummer 4/2020 av, förtjänar fler läsare. Jag tror att Hembygden har extra stor betydelse i dessa pandemitider. Vi kommer nu att satsa på att vi får fler medlemmar/läsare under 2021. Om alla medlemmar rekryterar en ny medlem/prenumerant så stärker vi föreningen väsentligt. Kanske har du något du vill berätta/skriva om? Hör gärna av dig till undertecknad eller till redaktören Bo Lindman.

Klas Lundkvist 2020-10-20

Almqvistaren

Jag är olyckligare
än en lutfisk.

C J L Almqvist, ur Amorina

Föreningens aktiviteter

*Här brukar vi presentera våra aktiviteter.
Under den rådande pandemin planeras **inga aktiviteter**
under den aktuella perioden.*

Nils Holgersson förargade tomten

Hos Selma Lagerlöf är tomten fortfarande i början av 1900-talet en person som inte är att leka med: grunden till "Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige" är att Nils en söndag inte vill gå i kyrkan utan stannar hemma. Där misshagar han tomten, får en örfil och vaknar som pyssling och måste ge sig ut på resa genom Sverige.

Boken skrevs 1906-07 som ett beställningsarbete till folkskolans undervisning.

Inga Lisa Gustafsson

Gammal sparkstötting

Vi fick på årsmötet en gammal sparkstötting som gåva. Den ser inte ut som vanliga sparkstöttingar med två metallmedar. Den här är gjord helt i trä och har bara en bred med. Vet någon vad den har använts till? Vem har ägt sparkstöttingen? I vilken verksamhet har den använts?

Red.

Upplands Väsby
Hembygdsförening

Dags att betala medlemsavgiften

Nu närmar vi oss ett nytt verksamhetsår och då är det dags att förnya ditt medlemskap i Upplands Väsby Hembygdsförening.

Tillsammans med utskicket av detta nummer av Hembygden finns ett inbetalningskort. Använd gärna det inbetalningskortet vid betalningen.

Årsavgiften för 2021 är 150 kr per medlem.

Om du betalar på annat sätt är det viktigt att du anger ditt medlemsnummer. Detta nummer finns på den etikett vi klistrat fast på inbetalningskortet.

**Vi är glada för att ha dig
som medlem!**

Ur Edsby slotts historia

Edsby gård.

Foto: CC0

Före Edsby slott och före Edsby gård fanns, runt där dagens huvudbyggnad och park ligger, en by med fyra hemman. Den kallades Edsbyn då och brukades av fyra bönder med varsin enhet.

Gårdarna hette Norrgården, Mellangården, Oppgården och Södergården. Bostadshus och ekonomibyggnader var alltså placerade kring där det nuvarande slottet ligger och ner till vägen (vilken då inte fanns) och förbi stallet, som senare stod ensamt kvar ute på en åker. Det var ett gytter av allehanda byggnader, halmstackar och gödselhögar om vartannat. Oppgården fanns kvar så sent som in på 1960-talet, då den härjades av eldsvåda och brann ner till grunden. År 1700 omtalades att Norrgården, Mellangården och Södergården var kronohemman, som brukades av Runsa. Oppgården var

skattehemman och ägdes av kyrkoherde Thegner.

Elis Fischer.

Foto: CC0

En bit in på 1870-talet köpte vice häradshövding Elis Fischer hemmanen i Edsbyn av de Geer på Stora Wäsby. Fischer ägde också Vällsta och Övra Runby. Skog som avverkades på egendomarna sågades till byggnadsvirke vid en såg som var uppbyggd vid Harva gård, intill viken Skarven, dit timret kördes. Sågen drogs av en

lokomobil, till vilken en man som hette Theodor Adler anställdes som eldare.

Byggnationen av slottet började och slottet stod färdigt 1872. I vice häradshövding Fischers regi anlades så den s.k. Allévägen till Runby 1884-1885.

Elis Gustav Fischer var född 1834 i Askersund, son till postmästaren i staden. Han läste juridik och gjorde tingsmeritering och fick titeln vice häradshövding. Han blev e.o. notarie i Svea Hovrätt och så småningom, 1866, invald i riksdagens första kammare. 1862 började Fischer arbeta för Sveriges äldsta försäkringsbolag, Skandia. Skandia sysslade främst med brandförsäkringar den här tiden. Fischer var framgångsrik, han gifte sig 1864 och fick med hustrun Hildur sju barn fram till 1886.

Skandia drabbades i mitten av 1880-talet av tidens lågkonjunktur i form av mängder av fastighetskrascher och vice häradshövding Fischer visade sig ha blandat ihop företagets och sin egen ekonomi på ett sätt som gjorde att han anklagades för trolöshet mot huvudman och dömdes till ett långt fängelsestraff. Fischer fick lämna Skandia och alla sina uppdrag. Han avled på Långholmen 1889, 55 år gammal. Hustrun bodde kvar på Edsby 1888, men sålde fastigheten efter en tid till greve Conrad von Rosen. Vem som anlade Edsby Allé kan man tydligen tvivla om. Kanske var det Hildur Fischer? Allén lär ska ha planterats 1888.

Conrad von Rosen

Foto: CC0

Under sin tid på Edsby var vice häradshövding Fischer tillskyndare av nybyggnationen av Eds skola. Han ville förvärva den gamla skolbyggnaden och marken runt om i samband med nybygget. Om detta blev det strid på kyrkostämman, men Fischers köp genomfördes. Fischer lovade också att ordna en ”tillfällig fattigstuga” eftersom den gamla fattigstugan skulle rivras. Vad som hände är oklart, men någon ny fattigstuga fick man inte i Ed.

Conrad von Rosen dör 1913 och efterträds av sin son, överstekammarherre Karl von Rosen. Denne låter bygga om det gamla tornprydda slottet till dess nuvarande utseende år 1914. Som arkitekt för bygget anlitas Isak Gustaf Clason, som var arkitekten på modet då. Clason har bl.a. ritat Östermalms saluhall, Hallwylska palatset och Nordiska Muséet i Stockholm.

Överstekammarherre von Rosens trädgårdsmästare hette Axel Karlsson. Han utexaminerades som trädgårdsmästare vid Bergianska trädgårdens trädgårds-

Karl von Rosen
Foto: CC0

skola i Stockholm 1838 och hade plats hos brukspatron Tamm på Ådö i Uppland till 1891, då han anställdes vid Edsby gård. Här arbetade han i tjugosex år och tilldelades Patriotiska Sällskapets medalj 1911. Innan dess hade han vid Trädgårdsutställningen i Stockholm 1897 fått ett hederspris och ett förstapris för fröodling och monopol på den s.k. ”Edsbygårdsgurkan”. Anställningen vid Edsby upphörde 1917.

Karl von Rosen dör 1924 och Edsbyts tid som stor herrgård upphör. Huvudbyggnaden hyrs så småningom ut som skolhem och jordbruket drivs av agronom Johan Curman, som nu är gårdens ägare.

1935 kan man i Nya Dagligt Allehanda läsa att Eva Hermelins flickpension flyttar till Edsby slott. Denna flickpension hade en speciell undervisningsform med praktiskt arbete och huslig utbildning. Den teoretiska undervisningen hanns med på tre timmar dagligen. Flickorna hade ”plastikundervisning”, de fick lära sig rida och utöva andra idrotter i frisk

lantluft, gå i små klasser och undvika allt jäkt.” Vid slutad utbildning äro de i stånd att med lätthet och säkerhet sköta ett mönstergillt hem, utföra en värdinnas plikter och bedöma tjänarnas arbete” utlovar Eva Hermelins prospekt. Flickpensionen avvecklades så småningom och 1967 förvandlades Edsby slott till privat gästhem för äldre pensionärer. Gästhemmet var populärt och känt för sin goda mat. Ägaren, Lars Ingerstam, har skrivit om tillblivelse och drift i Hembygden. Idag kallas kanske driftsformen ”särskilt boende”. Edsby slott är utbyggt med en paviljong för att motsvara efterfrågan på platser och fungerar fortfarande som boendeform för äldre.

Inga Lisa Gustafsson

Källor

Hugo Sabels efterlämnade skrifter.

Utsaga av Oskar Fäldt, son till Theodor Adler, sedermera dragon för rusthålet nr 12 Edsby.

Artikel i Nya Dagligt Allehanda 1935.

Boken ”Kul hus i Väsby” av Pelle Björklund.

”Herrskapen och den lokala politiken” av Joakim Malmström.

Artikel i lokaltidning om trädgårdsmästare Karlsson.

Annonsen om flickpensionen vid Edsby slott.

Länsårsmötet 25 augusti

I år blev det på grund av pandemin ett annorlunda årsmöte för Stockholms läns hembygdsförbund. Mötet genomfördes 25 augusti utomhus i ett strålande sensommarväder på Sollentuna hembygdsförenings gård Hersby. Ett tjugotal föreningar var representerade på plats och lika många hade gett sina synpunkter via epost.

Sollentuna Hembygdsförenings ordförande Anders Boberg hälsade välkommen och visade oss runt i några av de många byggnaderna på gården. Anders och medarbetare ska ha ett stort tack för de praktiska delarna av mötet.

Till mötesordförande valdes den tidigare kultur- och idrottsministern Lena Adelsohn Liljeroth. De sedvanliga årsmötespunkterna genomfördes utan större diskussion. Anita Lundin, Brännkyrka omvaldes som ordförande och styrelsen

Anders Boberg, Sollentunaföreningens ordförande hälsar välkommen. Hembygdskonsulent Ann Pettersson, mötessekreterare Brittmari Urve, mötesordförande Lena Adelsohn Liljeroth och länsförbundets ordförande Anita Lundin.

Foto: Klas Lundkvist.

kompletterades genom valet av Lars Nylén, Roslagens Sjöfartsminnesförening. I övrigt är styrelsen oförändrad.

Titta gärna på Länsförbundet hemsida www.hembygd.se/stockholm

Klas Lundkvist

Länsförbundets årsmöte på Hersby, Sollentuna Hembygdsförenings gård

. Foto: Klas Lundkvist.

Varför heter det så?

”Varför heter det så” har vi kallat en artikelserie som gått i medlemsbladet. Serien baserar sig på Inga Engdahls källforskning och hennes medlemskap i kommunens namnberedning.

Egon Lindholm är en annan pionjär inom Upplands Väsby Hembygdsförening. Han var med från starten, och han var amatörforskare och speciellt intresserad av Runby. Egon har också haft funderingar om namnsättningar på olika ställen i Väsby. Så här skrev han 1976: ”Vackerängen, Sumpdisken och Pepparboda, var är de? Våra Ortsnamn, nuvarande och glömda, tar sig de mest olika uttryck.

Om man vill göra en närmare studie av våra Ortsnamn, ger de gamla lantmäterikartorna den bästa upplysningen. Jag (Egon) skall inte göra någon större utredning, men vi har många fina och gamla namn, som en ingående forskning omkring skulle vara intressant. Jag tar bara upp några få namn på i vissa fall mycket begränsade områden, som kanske fått sitt namn i folkmun. Låt oss börja med

Vackerängen och **Halsen**, det var namnen på ängarna efter ån på Runbysidan mitt för Stora Väsby.” (Namnen finns inte kvar. Halsen är helt borta och Vackerängen förvandlat till Wäckare äng, ännu mer svårgissat i betydelse. Red:s anm.). Likaså är det med **Urmula** och **Skavsta** på

andra sidan ån och Oxundasjön. Man bör kanske inte gå lika lättsinnigt fram som CJL Almqvist gör i Sigtuna saga, där det var ett par rishuggande ynglingar från Odens hov i Sigtuna vid namn Rune och Rose, som högg huvudet av en ox och därefter gav namnet **Oxunda**. Vid Bromsboda var det bromsar som fick ge namnet.

Sumpdisken är ett namn som känns ganska obegripligt. Torpet låg högt i förhållande till den omgivande terrängen, varför man inte sätter namnet i samband med sumpmark. Det låg mellan nuvarande bebyggelse på Väsbyskogen och gamla Apoteket.” (Senare har man tänkt att Sumpdisken blivit en förvrängning av det latinska ‘Sub discen’, alltså något som ägdes av kyrkan. Se även Geografiska namn i Upplands Väsby kommun, sid 59, red:s anm.).

Ladbrostegen är en runsten vid Ävägen, efter den kallar man bron bredvid stenen för **Ladbron**. Detta ord står i runtexten.

Källan, som ligger intill Törnby's uppfartsväg och Stäketvägen bortom Eds kyrka, hette förr i folkmun **Stenbrote**.

Blåkittan heter ett område i närheten av **Långtomten**. En grund visar att det varit bebyggelse där.

Andra frågetecken: **Sista Styvern** i Fres-ta är det ett minne av en tom portmonnä? Varför heter ett torp på Harby skog för **Pepparboda**? Ett annat torp med egen-domligt namn är **Lura**, som ligger efter Vallentunavägen. Och hur har torpet **Paradiset** fått sitt namn? Man ser det från tåget när man pendlar förbi Antuna.

Längst västerut i vår kommun ligger **Roparudden**. Här stod man på stenarna på udden och ropade efter båt för att bli rodd över sundet till Västra Ryd. Därifrån var det sedan fritt fram upp genom Uppland mot Enköping eller kanske till klostret i Sko. Om man har förklaringen är namnet lätt att förstå.

Där industrierna vid Skälby nu har byggts efter gamla Uppsalavägen, låg torpen **Skopan** och **Smeden**. Enligt Geografiska namn i Upplands Väsby kommun fick Skopan krogrättigheter 1723 och skapa-de konkurrens med Pickhus. Torp-stugan/krogen Skopan låg kvar utmed Stockholmsvägen ännu in på 1940-talet. (Smedens stuga, där sockensmeden bodde, låg mellan Pickhus och Skopan. Red:s anm.).

Horns äng låg vid tegelgroparna där järnvägen drogs fram. (Vem Horn var eller om ordet horn syftar på hornboskap vet ingen längre). **Tegelvägen** är eller var det enda minnet av tegelbruket som låg här. (I den nybyggnation som nu pågår kommer namnen på gator och vägar troligen att minna om gamla tiders platsbe-nämningar. Red:s anm.).

För att återgå till **Bromsboda** så var det ett torpställe i närheten av Lövsta. Inga byggnader finns kvar, enbart grundstenar efter boningshus och loge. Den senare fanns kvar omkring 1950. Den ursprungliga torpstugan stod kvar en bit in på 1920-talet. Skomakare Broman bodde i stugan. Där bodde även en gumma som arbetade som tvätterska i trakten. En pro-visorisk liten backstuga fanns här ännu på 1960-talet. Den hade byggts av en man vid namn Karlsson, som f.ö. omkom av solsting under höskörd på övra Runby. Backstugan kallades **Kalaskulan** och an-vändes som jaktstuga av ett jaktlag, be-stående av ”Bryggar-Viktor” Eriksson, Rudolf ”Fisk-Pelle” Pettersson, Håkans-son från Löwenströmska lasarettet och Anders Olsson. Kalaskulan brann ner 1968. (Ur Geografiska namn i Upplands Väsby kommun. Red:s anm.).

En del dråpliga historier har funnits om jaktstugan och jaktlaget. Deltagarna var senare flera eller andra än de tidigare nämnda. Yngve Walerud, känd handlare i Väsby, som skrivit flera berättelser i Hembygden tidigare, var inne på att skriva historier från jaktstugan och jaktlaget, men fick inte godkänt av vissa jägare och nu har nog historierna gått förlorade.

Egon Lindholm funderade

Inga Lisa Gustafsson kommenterade

Källa: Geografiska namn i Upplands Väsby kommun av Lars Erik Jansson

Gran till julen

En gran kan lätt bli 300 år om förhållandena är gynnsamma och den får stå orörd. Höjden kan bli 45 meter. I of-fentliga sammanhang är det förstås bra om julgranarna är höga och syns ordentligt. I hemmiljö är den vanligaste höjden två meter.

Idag lär var tredje svensk ha en julgran i sitt hem, oftast en vanlig rödgran. På en två-meters rödgran finns ungefär 500.000 barr.

I julgranar ska man ha julgranssaker. Förr hade man mycket hemgjort julpynt t.ex. piprensar- eller gran-tomtar, flätade hjärtan, pepparkakor, papperskarameller och levande ljus. Man kunde också ha flaggspel, vadd och små strutar med godis. Nu är det populärt med kulor, kraftiga glittergir-langer och elbelysning, gudskelov. Stjärnan i toppen kanske sitter kvar.

Inga Lisa Gustafsson

Inget julöl och ingen julmust utan

Humle – ännu en gammal kulturarvsväxt

I förra numret av Hembygden handlade det om kulturväxten lök och i synnerhet om potatislöken, som numera ingår i den Nationella genbanken vid lantbruksuniversitetet i Alnarp. Det gör också svenskodlade sorter av den mycket gamla kulturarvsväxten humle, *Humulus Lupulus* på latin. *Lupulus* kommer från ordet *Lupus* som betyder varg och *lupulus* är ungefär detsamma som ”den lilla vargen”, vilket troligen syftar på att växten har strävt vassa revor.

Humlestörarna för några år sedan. Humleplantorna växte dåligt på platsen. Foto: Bo Lindman

På hembygdsgården, bakom huset med mjölkammaren, fanns för något år sedan ett par tynande humleplantor, så små och oan-senliga att de egentligen bara kunde anas genom de gamla humlestörarna som fortfarande stod kvar. Lite förvånande var det att plantorna var så ynkliga och inte alls växte till, eftersom humle vanligtvis är en oerhört livskraftig, snabbväxande och frodigt klättrande ört. De långa slingrande skotten kan bli upp till tio meter långa och växa hela tjugo centimeter på ett dygn. Humle är

en mångårig växt och flera hundra år gamla plantor har hittats vid inventeringar av rester från gamla humleodlingar.

Ursprungligen kommer växten från Kina. Den har spridit sig däriifrån på naturlig väg över hela norra halvklotet. Sedan urminnes tider har humlen använts som medicinalväxt. Den har en rogivande effekt. Främst förknippas nog humle ändå med ölbrygging, men en tidig användning av den i Europa, förutom den medicinska, var faktiskt som grönsak. Som sådan odlades den i romarriket och kallades av romarna för asparagus (sparris på latin). Enligt en notering 1749 av Carl von Linné användes vårskotten även hos oss på det sättet.

Humleplanta av den frodiga sorten. Foto: CC0

Bruket att tillsätta humle i jätta drycker kom troligen, liksom själva växten, österifrån. Man förmodar att det var finsk-ugriska eller turkiska folk i östra Ryssland som först använde den i sina drycker. På 700-talet hade tyskar och fransmän enligt skriftliga källor börjat med humleodling. Det var framför allt i klostren odlingarna fanns.

Här i Sverige har man hittat humle vid arkeologiska utgrävningar i Birka men också i andra vikingatida bosättningar i östersjöområdet. Den humlen har sannolikt varit importerad och inte ännu lokalt odlad. På 1200-talet däremot verkar humleodling vara etablerad här. Öl var sedan urminnes tider en gängse dryck. Tidigare hade man kryddat det med pors, skvattram (giftigt i större mängd) och malört. Med humlen fick man en bättre kryddning, ölet blev klarare och dessutom hållbarare. Humleväxten har hon- och hanplantor. Honblommorna som sitter i klasar och ser ut som små kottar innehåller bitterämnen, bl a lupulin, som ger upphov till den karakteristiska smaken och även har en konserverande effekt. Hanplantorna rensades i regel bort för att inte

60-årig tradition

För 60 år sedan – den 24 december 1960 – var det första gången som "Kalle Anka och hans vänner önskar God Jul", visades i svensk TV. Den svenska berättarrösten Bengt Feldreich sjöng som vanligt "Ser du stjärnan i det blå?".

Bo Lindman

Hemslöjdens dag

Den 5 september varje år är det Hemslöjdens dag. Då hyllar man det som är handgjort och har en kreativ folkfest. Detta år var temat monogram och bomärken. Titta gärna in på hemslojden.org

Red.

100 år

För hundra år sedan var det 1920, och ungefär då började man bygga ljudradiostationer över hela världen. Snart började också försökssändningar i Sverige.

Några år innan 1920 hade elektronröret uppfunnits, vilket gjorde det möjligt att förstärka de elektriska signalerna från sändaren. På det sättet kunde också ljudet bli bättre i radiomottagaren.

Bo Lindman

honplantorna skulle sätta frukt, då detta försämrade kvalitén. Öl dracks i stora mängder under medeltiden, av alla – även barn. Det var vardagsdrycken, inte i sin starkaste form utan mer som svagdricka. Den salta och torkade maten gjorde att man måste dricka mycket, men att dricka vatten var direkt hälsovådligt, då vattnet i brunnar och vattentäcker i byar och städer var starkt förorenat. Bättre då med öl som var processat!

En del humle odlades alltså lokalt men det importerades också. Att importera var dyrt och för att minska importen infördes på ett tidigt stadium olika bestämmelser om humleodling i lagstiftningen. I Kristofers landslag (en omarbetning av Magnus Erikssons landslag) från 1442 står det att varje bonde skulle hålla en humlegård med 40 stänger. Antalet stänger utökades trettio år senare till 200 stänger. Humle ingick i det tionde man var skyldig att leverera till kyrkan. Den här lagen upphävdes först år 1860. Humle är den enda grödan som varit lagstadgad hos oss och den var det i 400 år! Mot slutet av 1800-talet försvann nästan all odling och humlen blev åter en importvara. Detta i samband med att bryggerinäringen tog över hemmabryggningen, som tidigare varit det vanliga på landsbygden. Rester av gamla humlegårdar finns ännu kvar. Humlegården vid Kungliga Biblioteket är en kvarleva men bara till namnet.

I våra dagar när det blivit så populärt med mikrobryggerier, små gårdsbryggerier och eget hobby/husbehovsbryggande har intresset för gammal svensk humle tagit fart. De som börjat odla humle igen vill gärna ha de gamla lokala sorterna, eftersom de mognar tidigare än t ex amerikanska och tyska sorter som inte hinner bli skördemogna innan hösten kommer.

Öl i all ära – men till julen är det en annan humleberoende dryck som leder popularitetsligan, nämligen julmusten. Julmusten har 110-årsjubileum i år. Eller egentligen 100-årsjubileum när det gäller själva namnet ”julmust”, då den de tio första åren salufördes som ”julöl”!

Julmusten är, kan man säga, en produkt framsprungen ur nykterhetsrörelsen i Sverige. Nykterhetsorganisationerna anordnade

År 2000

För 20 år sedan lades stor energi och mycket pengar på den förutspådda datakraschen vid millennieskiftet 2000. Datorprogram som innehöll datum skulle kanske sluta fungera. Skulle viktiga datorer stanna? Är det så att kärnkraftverk kommer att explodera? Det var med både skräck och bävan världen inväntade 2000-talet.

Buggen hotade att krascha alla vitala datorsystem, samhällsfunktioner, maskiner och hushållsapparater vid nyåret 2000. När nyåret närmade sig började människor hamstra mat, pengar, jodtabletter och rödsprit för att kunna klara sig om det värsta skulle hända.

Årsskiftet 2000 kom och gick utan några större incidenter. Det var bra att dataproblemet upptäcktes och att man arbetade i god tid med uppdateringar av programmen.

Bo Lindman

Julmust

Bara tre personer känner till de exakta ingredienserna för det extrakt, som används vid tillverkningen av julmust.

Receptet är hemligt, men humle- och maltextrakt finns med. Julmustextraktet säljs inför julen och även vid andra tider på året till bryggerierna av AB Roberts.

Red.

Foto: CC0

1909/1910 en inofficiell folkomröstning där 1 800 000 vuxna personer röstade för ett totalförbud mot rusdrycker (inklusive öl). Något totalförbud blev det ju inte, men motboken infördes drygt tio år senare. Vid den här tidpunkten, 1910, grundade Harry Roberts tillsammans med sin far, som var nykterist, företaget Roberts AB i Örebro för läskedrycksproduktion. Deras tanke var att erbjuda alternativ till alkoholhaltiga drycker och samma år introducerades den alkoholfria julölen (sedemera julmust alltså), som Harry Roberts själv hade uppfunnit. Skillnaden mellan öl och must är att ölet får jäsa medan musten bara lagras. Till en början var drycken inte särskilt populär men efter första världskriget tog försäljningen fart. Den klassades då som läskedryck och fick namnet julmust. Nu – hundra år senare dricks det 40 – 50 miljoner liter julmust varje år (ja, till påsken byter den ju namn till påskmust). Och – vi är väl en rätt stor skara som inte tycker att det är någon riktig jul om inte julmusten står på bordet!

Margareta Norén

Källor: Nationalencyklopedin
Den virtuella floran
Kulturarvsväxter för framtidens mångfald

Vill man läsa mer om svensk humle finns det en bok som heter "Humble i den svenska genbanken", utgiven 2016.

100 år sedan

Detta år har inte varit som det brukar. Corona-pandemin har påverkat var och en mycket, även Hembygdsföreningens verksamhet.

För ungefär 100 år sedan var det en annan världsomspännande viruspedemi. Viruset hade förmågan att nå lungorna och orsaka stora skador. Den kallades "Spanska sjukan" och skördade 50 miljoner offer över hela världen.

Bo Lindman

Moppar

På Kulturen i Lund pågår en utställning med Moppar man minns. Utställningen har undertiteln "Mopeden – en svensk designhistoria" och visar upp nostalgiska åkdon från 1950-talet och framåt.

Se mer på kulturen.com

Red.

En hässja är en hässja

För rätt många år sedan bestod hembygdsföreningens styrelse bland annat av en del karlar, som hade varit med förr och kunde slå med lie och sätta upp en hässja. Det hö man kunde slå av på hembygdsgårdens marker liknade mest hackslåtter och förslog inte långt, så man fick försöka få hö någon annanstans ifrån, oftast från Sättra gård.

När höet var på plats satte man upp hässjestörlar på lagom avstånd ifrån varann (störlarna står väl fortfarande i något skrymsle) och satte tunna rep mellan störlarna. Det kan man ju göra om man bara ska få till en enda hässja, inte annars. Hötjugor och grepar letades fram ur bodarna, skjortärmarna kavrades upp och höet varvades upp på repen. Den som tror att det är enkelt att sätta upp en hässja har fel. Det är ett rätt svettigt jobb, som ska utföras med styrka och precision. En hässja ska vara skapligt hög och man ska orka hi va upp höet över huvudhöjd. På hembygdsgården brukade det som sagt inte bli mer än en, uppsatt mellan visthusboden och vagnslidret.

På hässjans tid brukade vi ha några vigslar per sommar på hembygdsgården och vid ett tillfälle var det ett par som ville vigas just vid hässjan. Annars valde man oftast att ha vigseln på rundeln vid flaggstången, i salen eller på förstukvisten, men detta par ville ingå äktenskap vid höhässjan. Kanske gillade de doften av nyslaget hö.

Sommaren 2003 var ett av de tillfällen då man byggde upp en hässja på Hembygdsgården.

Foto: Inga Lisa Gustafsson

Hässjan stod på sin plats över sommaren som en miniatyrbild av den forna självhushållningens villkor och den jordnära sträv-samheten i lantbruket.

En höhässja kommer man förstås inte långt med i verkliga livet, men som demonstrationsobjekt fungerade den bra. Den som inte visste det förut, kunde se hur den var uppbyggd och många min-des barndomens hölass och hässjor, långt ifrån den stora avhäst-ningen i mitten av 1900-talet och den moderna tidens förplast-ning av hö i ensilagebuntar.

Diktaren och jordbrukaren Gunnar Ehne beskriver sin uppväxt så här:

Det var psalmverser, Sörgården, Sveriges kungar
det var marknad nån gång ibland
det var tömmar i näven - och hölassen gungar
det var havre och råg och potatisland.

Det var hemjord harv och hemjord plog
det var hemgjorda stolar och bord
det var hemgjorda kälkar och timmerskog
det var hemgjorda tankar och ord.

Han skriver också på värmlandsmål om slåttern:

”Men hö kom in
å sen ble dä
öpphållsvär
i fjorton dagar”

Saffran

150.000 saffrans-krokusar behövs för att utvinna ett kilo saffran. Det verkar väl att ta i. Redaktionen nöjer sig med två små påsar som vanligt.

Red.

Sveriges 5 minst älskade julrätter

1. Grisfötter
2. Kalvtunga
3. Rökt ål
4. Lutfisk
5. Sylta

(enligt Sifo och Ica)

Inga Lisa Gustafsson

CC0 vadå?

"Foto: CC0" betyder att det inte finns kvar några rättigheter för den aktuella bilden. Den är "public domain" eller "allmän egendom".

Bo Lindman

500 år

För 500 år sedan började en viktig händelse i Sveriges historia. Den 25 november 1520 inleddes Gustav Vasas äventyr i Dalarna.

Herr Erik, som var Gustav Vasas pappa, hade blivit halshuggen vid Stockholms blodbad. När Gustav fått veta detta beslöt han sig för att befria landet från det danska förtrycket.

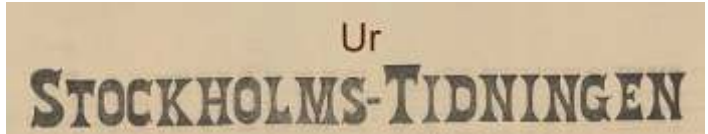
Visste du att Gustavs äventyr faktiskt började i Södermanland. Vid det avgörande tillfället befann sig nämligen Gustav vid Råfsnäs gård nära Gripsholm. Han beslöt sig genast att dra mot Dalarna för att samla ihop stridslystna karlar och befria vårt land.

I början av resan blev Gustav bestulen på hela sin packning. Han lyckades få tag i tjuven, få tillbaka pengar och kläder. I packningen fanns de "enkla bondkläder" som senare under resan blev hans viktiga rekvisita.

Bo Lindman

Lite nostalgisk får man vara och att ha en hembygdsgård, där vi kan visa saker från "förr", betyder mycket. Det är viktigt att komma ihåg att människors tillvaro inte alltid har bestått av centrumförtätning och förbifarter. För att kunna se framåt bör man titta bakåt. En hässja är en hässja.

Inga Lisa Gustafsson

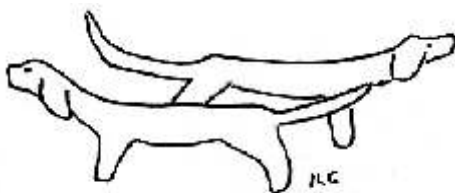

Den här annonsen om aktiviteter på Skansen fanns publicerad i tidningen den 9 december 1896.

Skansen.
Söndagen den 20 Dec.
Stjerngossar
med Trettondagstjerner sjunga i och utanför stugorna kl. 2-5.
Lucia,
hvitklädd och med brinnande ljus, bjuder förfriskningar i Bollnässtugan kl. 1-5, m. m.
Pulkafärder
efter renar, äfven på skidor.
Slädpartier
efter karelar, skogoruss, hundar m. m.
Zoologisk trädgård.
Öfver 1,000 djur.
Aqvarium och Terrarium
Inträdesafgift 50 öre. Barn under tolf år betala half afgift.

Smörtaxarna igen

Ett par smörtaxar kom fram i besticklådan en dag. Smörtaxen kom i ropet vid något tillfälle när Metallverken hade dåligt med arbete och man behövde sysselsättning. Smörtaxarna hade tillverkats förut för Skultunas räkning och originalverktygen fanns i Upplands Väsby. Tillverkningen hade nog legat nere i tjugo, trettio år, men togs upp i mitten av 1960-talet.

Materialet i taxarna är mässing eller koppar och de är antingen förgyllda eller försilvrade. Nils-Erik Hammar, som lämnat uppgifterna och som ivrat för nytillverkningen, säger att det var ganska mycket jobb med de små hundarna – de skulle smidas, förgyllas, frätas med syra och till slut poleras.

Smörtaxarna gjordes från 1965 till någon gång på 1970-talet och såldes i butiken vid Skultuna Mässingsbruk i denna andra tillverkningsomgång. Någon prisuppgift finns inte.

De smörtaxar jag har är silverfärgade och lite avskavda, från 1940- eller 50-talet. Jag minns att de fanns i mitt föräldrahem när jag var barn. Vi använde dem inte till vardags utan bara om det var släktkalas eller så. Vi hade fått dem av en av mina kusiner som bodde i Upplands Väsby, vars man var anställd vid Metallverken.

Inga Lisa Gustafsson

Tomten

De mest kända tomtarna är kanske Jenny Nyströms. Genombrottet för dem kom 1881 när Jenny Nyström fick i uppdrag att illustrera Viktor Rydbergs "Tomten". Innan dess hade hon också illustrerat Rydbergs berättelse om "Lille Viggs äventyr på julaften", där folktrons farliga och lättretliga tomtegestalt ersattes av en mera gemytlig figur. Därefter blev tomtarna alltmer fryntliga.

Inga Lisa Gustafsson

En trädgårdsmästares kassaböcker

Hembygdssföreningen har många prylar i sina samlingar. Det handlar om både dokument, fotografier och föremål från gamla tider. Ibland kommer det fram något, som vi börjar fundera över. Varifrån kommer det? Hur var det på den tiden? Vad levde familjerna av? Var bodde man?

Arkivgruppen

Inom Upplands Väsby Hembygdssförening har vi en arkivgrupp. Den gruppen arbetar med mycket viktiga saker, ofta i det tysta. Gunilla André och Kjell Ehrnholm ingår i arkivgruppen, men även Anette Ehrnholm brukar hjälpa till med det praktiska arbetet.

I vårt arkiv samlas information av olika slag. Mycket i arkivet handlar om vår

egen verksamhet, vad vi gör och vad som händer. Men det finns också annan information. Vid arkivarbetet gäller det att tydliggöra det väsentliga och bevara det viktiga. Det innebär också att ibland göra sig av med överskottsinformation.

Vid varje styrelsemöte brukar arkivgruppen berätta om sitt arbete, vad som gjorts och vad som är på gång. Ibland handlar det om digitalisering av fotografier, och andra gånger om att lämna över gammalt material till Kommunarkivet. Under en väldigt lång tid har deras arbete handlat om att systematisera, rensa ut och förteckna allt som sparas. Många gånger finns det flera exemplar av ett dokument på olika ställen.

Hej!

Vi har i arkivet två stycken kassaböcker. Namnet på ägaren till dessa är P.M. Larsson. Vad som framkommer i böckerna är naturliga utgifter/inkomster till ett hem/hushåll, men även stora mängder med försäljning av grönsaker/frukt och blommor. Även en del lönekostnader. Avser perioden 1937 - 1948.

Känner någon av er till om det funnits en trädgårdsmästare i Väsby under det namnet? Det skulle vara roligt om man kunde placera böckerna till en speciell handelsträdgård. Hör av er i så fall.

Hälsningar Gunilla André

Efterlysning

I mitten av maj månad 2020 skickade Gunilla André ut ett litet e-postmeddelande till övriga styrelsemedlemmar och andra som arbetar nära ledningen i Hembygdsföreningen. Hon efterlyste några uppgifter om en trädgårdsmästare med ett vanligt efternamn.

Det bästa är om någon känner till någonting om just den här verksamheten. Var det någon av oss som bodde här då? Är det några som har bra kontakter för att få fram något? I det här fallet verkar det ju inte vara så lätt att få fram några uppgifter om denne trädgårdsmästare.

Mina efterforskningar

Som släktforskare är man oerhört glad att det finns många olika arkiv. I dessa finns ju många intressanta uppgifter bevarade.

Det gäller bara att hitta dem. Många gånger går det faktiskt att få fram upplysningar om en person. Dessa upplysningar ger oss några flagor av den aktuella människans liv.

Jag måste medge att den aktuella efterlysningen var lite triggande. Kan man i arkiven hitta uppgifter om personen när man vet så lite? Kommer man hitta många Larsson med initialerna PM? Är det över huvud taget möjligt att hamna rätt?

Numera har jag tillgång till många digitaliserade arkiv i min egen dator och via internet. Idag är det alltså mycket enklare att släktforska än det var för 50 år sedan. Tyvärr känner jag inte till något sätt att söka i olika register efter de män som heter Larsson och är trädgårdsmästare. Om det gick skulle efterforskningen vara enkel.

Skulle det gå att hitta trädgårdsmästaren?
Vem var det?

Foto: Kjell Ehrnholm

Det är ganska vanligt att man som släktforskar hamnar i ett läge, där bara hårt arbete hjälper. I ett sådant läge hade jag nu hamnat. Som tur är finns det flera hjälpregister idag. Via dessa register kan man för en aktuell tidsperiod få fram alla Larsson i Eds församling. Jag bara markerar ”man” och skriver in Larsson och Ed i Stockholms län (på avsedda ställen) och trycker på en knapp. Datorn gör då snabbt sitt jobb. Det kommer fram en lista på bildskärmen. Sedan börjar jag ett träge arbete med att systematiskt gå igenom varje person. Jag ser efter om det går att hitta någon trädgårdsmästare med förnamn som börjar på P och M.

Så här blev resultatet av den första sökningen efter män som 1940 hette Larsson.

Ed	26 stycken
Hammarby	27 stycken
Fresta	12 stycken

Ingen av alla dessa namn stämde in.

Likadan undersökning för 1950 gav följande resultat.

Ed	19 stycken
Hammarby	53 stycken
Fresta	10 stycken

Den här gången stämde heller ingen.

Nu undersöker vi hur det blir för den längre tidsperioden 1840-1947.

Ed	708 stycken
Hammarby	775 stycken
Fresta	417 stycken

I det här fallet blir det alldeles för många personer att gå igenom.

Nu får jag gissa vilket förnamn som kan vara aktuellt. Mitt första försök är Per.

Ed	6 stycken
Hammarby	12 stycken
Fresta	10 stycken

Åter igen går jag igenom alla personer som kommit upp. Till min glädje hittar jag äntligen en person som stämmer in på efternamn och förnamns initialer. Han har namnet Per Martin Larsson och är född 1902 i Härnösand. Till min glädje ser jag på bilderna av sidorna i kyrkböckerna att han är trädgårdsmästare ganska nära dagens Odenslunda skola.

Nu kan vi titta lite närmare på det som finns i kassaböckerna. I de prydliga

April 1942	
	2374
	64034
	15 -
3 Bot Cineraria	3 -
3 kg Gurka	106.55
18 kg Gurka	216.40
10 Bot Cineraria	10 -
15 kg Gurka	63.20
7 Bot Cineraria	4.50
40 kg Gurka	190.20
	376 -
22 196 "	678 -
53 219 "	560 -
99 220 "	

Till vänster på varje uppslag finns inkomsterna. Det visar sig att det under september 1948 såldes mycket av gurka och den vackra blomman cineraria. Foto: Kjell Ehrnholm

Aug. 1937	
	1027
	28 04
	3 14
	7 10
	1 35
	97 00
	1 34
	70
	98 -
	30 -
	10 50

På alla sidorna till höger finns utgifterna redovisade. Denna redovisning är från april månad 1937. Foto: Kjell Ehrnholm

böckerna finns många transaktioner redovisade. Där står både det som såldes och de utgifter man hade i trädgårdsmästeriet. Vi får en bra inblick i företagets verksamhet på 1930- och 1940-talet i vårt Upplands Väsby.

Det är möjligt att få fram några faktauppgifter från förr tack vare våra arkiv och olika register. I olika arkiv finns det upplysningar om alla personer som levtt i Sverige sedan slutet av 1600-talet.

I det här speciella fallet kunde jag, tack vare mitt släktforskarintresse och bra verktyg, lösa en mycket komplicerad gåta. Vem har kassaböckerna tillhört? Var hade trädgårdsmästaren sin verksamhet? De kassaböcker som finns hos Hembygdsföreningen får vi en djupare förståelse för. Vi vet nu vem de tillhört och var

trädgårdsmästeriet fanns. Vidare efterforskningar visar att trädgårdsmästaren Per Martin Larsson bytte efternamn till Lyremark. Med den nya uppgiften ”ringer det vissa klockor”.

Detta var bara ett exempel på en frågeställning som plötsligt dyker upp. I vår verksamhet finns det ju hela tiden många frågor som dyker upp. Dessa kan handla om samhällets utveckling, om någon verksamhet i området, om något hus eller om någon person som levtt i vår kommun. För att få svar på sådana frågor, och en mängd andra frågor, har jag under förra året föreslagit att föreningen skulle ha en forskargrupp. Går det att hitta intresserade personer, som kan forska? Skulle det gå att få ihop en sådan grupp? Vi får väl se om det är möjligt och hur det blir någon gång i framtiden.

Bo Lindman

Hembygdsgården

På Ladbrostenen, en runsten från vikingatiden, står att Ingrid och Ingemar ägde gård i Runby. Den låg förmodligen nära Runby Nedra, hembygdsgården, som alltså ligger på historisk mark, där det funnits bebyggelse sedan forntiden.

Namn som är förknippade med gården är under tidernas lopp bl.a. Filip Finnvidsson av Runby (Filip Röde), lagman Birger Persson, den heliga Birgitta, Finstaätten, ärkebiskop Petrus Filipsson av Runby med flera.

Under 1700-talet bodde på Runby Nedra en rad regementspastorer tillhörande Livregementet till häst i Uppland, vilka blivit tilldelade gården som löneboställe. Av bevarade syneprotokoll framgår det vilka de var och sådant som hänt på gården. T.ex. byggdes 1765 den s.k. norra mangården, den som vi idag kallar Zamores stuga, samt delar av visthuset.

Vid mitten av 1780-talet fick regementspukslagaren Antoin Zamore gården som löneboställe. Ursprungligen kom Zamore

Hembygdsgården i vinterskrud. Fotografiet finns på framsidan av ett gammalt vykort.

Foto: Kjell Ehrnholm

Sommar på hembygdsgården. Zamores stuga finns på denna bild till vänster om ekonomi-
byggnaderna.

Foto: Bo Lindman

från Nordafrika och hade haft tjänst vid det svenska hovet innan han klev i sadeln och blev puskslagare. Zamores livsöde är välkänt i Väsby och han har gett namn åt gatstumpen nedanför hembygdsgården, Puskslagargatan och gravhögen intill, Zamores kulle.

Hembygdsgården idag består av flera byggnader från 17-, 18- och 1900-talen – den vita mangårdsbyggnaden, Zamores

stuga, visthusboden, annan byggnad för höns och grisar, vagnslidret, dassen, magasinet, stallet och ladugården. 1962 avslutades jordbruksdriften på Runby Nedra. Den siste arrendatorn var Herbert Söderlund.

Hembygdsgården omges av forntida gravfält och ett par hundra meter söder om gården ligger Upplands Väsby's största gravhög från vikingatiden.

Runby Nedra ägs av Upplands Väsby kommun och disponeras av Upplands Väsby Hembygdsförening.

Inga Lisa Gustafsson

Magasinet är byggnaden invid grinden till Hembygdsgården.

Foto: Bo Lindman

Foto: Klas Lundkvist

Badudden

Hembygden har fått en fråga om ristningen på Badudden:

På Badudden som ligger sydost om Eds kyrka finns det en ristning som föreställer en lyra (eller harpa) omgiven av årtalet 1908.

Ristningen finns kvar, men börjar bli täckt av mossa. Foto: Johannes Wikman Franke

Se kartan här intill samt foton. Ristningen är svår att nå då det norr om den är ett periodvis svårforcerat, sankt vassområde. I Fornsök (Riksantikvarieämbetets digitala fornlämningsregister – <https://app.raa.se/open/fornsok>) är ristningen benämnd ”Övrig kulturhistorisk lämning” och man får träff på den genom att söka på fornlämningsnumret Ed 147:1.

1947 såg Hugo Sabel till att Riksantikvarieämbetets S B F Jansson (”Run-Janne”) besökte platsen. I den korta rapport som finns på ATA (antikvariskt topografiska arkivet) på Riksantikvarieämbetet nämns inte årtalet 1908. Jansson skriver:

”Möjligen har ristningen huggits för att hufgästa minnet av något sångarmöte på den romantiska lilla udden. Det förefaller sannolikt att ristningen är ett utslag av 1800-talsromantik”. Efter den maskinskrivna texten är i handstil noterat: ”Huggen till minnet av Bellman som lystes för i Eds kyrka”.

Här i Edsjön ligger Badudden.

Kartunderlag: Väsbykartan

Vet någon av Hembygdens läsare något mer om ristningen på Badudden och om själva udden. När kan den ha används som badplats? Årtalet 1908 stämmer inte med något rimligt jubileumsår för lysningen mellan C M Bellman och Lovisa Grönlund 1777. 1908 står nog helt enkelt för året när ristningen utfördes.

Klas Lundkvist

Detta fotografi togs en vinterdag 2006. Här syns även den omgivande kransen tack vare snön som fyllde i själva ristningen.

Foto: Roland Storm

Karlssons funderingar

Risken med att vara rolig är att folk tror att man skämtar.

I backspeglen

Vandring i Eds Allé och Prästgårdsmarken

Den 15 september var det en vandring i Eds Allé och Prästgårdsmarken med Klas Lundkvist. Vi var ett gäng förväntansfulla vandrare, som träffades vid Eds Prästgård en solig tisdag i september. Eds allé och Prästgårdsmarken är ett nytt bostadsområde där 7 olika byggherrar färdigställt 800 bostäder.

Vår ordförande Klas Lundkvist var vår guide genom den nya "stadsdelen" i Upplands Väsby. Den började byggas 2016 och idag är inflyttningen klar. Den är verkligen inbjudande, välplanerad och varierande. Fasader, tak, staket och ute-

platser varierar i hela området och helheten är så lyckad.

Vi gick i lugn takt genom hela området och försökte under vägen återkalla bilden av hur det såg ut i området innan den blev den nuvarande "stadsdelen". Klas guidade oss bra och hjälpte oss att minnas hur det sett ut på platsen innan husen fanns där.

Bebyggelsen är varierande: radhus, enplansvillor, flerfamiljhus, små uteplatser, större trädgårdar med varierande grönska och inredning. Det är jättefint! Inga stereotypa huskroppar där det ser likadant ut överallt.

Klas Lundkvist berättar för deltagarna i rundvandringen.

Foto: Rolf Bromme

Vi stannade upp vid en härlig skapelse av ditflyttade, bevarade lindar där man huggit bort grenar och bladverk och kvar var bara en hög stam med några enstaka grenar. De var placerade i en rogivande cirkel och har fått namnet ”Trädhospis” av kommunens stadsträdgårdsmästare Nils Odén.

En sak vi reagerade mot var att hela området är öppet för biltrafik. På alla gator bland husen är det tillåtet att köra bil och det finns inga trottoarer eller gång/cykelvägar. Man kommer direkt ut på gatan från flera hus och vi undrade hur man gör med de barn som bor området. Måste de alltid ha en vuxen med sig så fort de ska gå utanför dörren? Här måste man nog se över barnsäkerheten!

Vi avslutade vår vandring på Trädgårdsvägen strax innan Runby torg och tackade Klas för en härlig vandring i ett fint bostadsområde!

Susanne Bergman

Hembygdsföreningens Årsmöte 2020

Vi hade ett ”försenat” årsmöte den 26 september. Vi tänkte först sitta ute på behörigt avstånd enligt rådande Corona-regler men vädret flyttade in oss i Ladugården, där vi placerade oss på bra avstånd från varandra. Vi var inte så många, och kunde lätt sprida ut oss.

Innan mötet började fick vi en rolig överraskning, som Klas förberett. In kom två killar med en gammal fin sparkstötting! Den var i trä och hade en lång, smal med framåt och en lika lång bakåt. Ett par långa skidor och en stav hörde också till och den gavs till Hembygdsföreningen från Roland Storm och Väsby Bästa. Så roligt!

Vi startade vårt möte med en tyst minut för vår tidigare ordförande Kjerstin Björkman och övriga medlemmar som lämnat oss under året. Årsmötet genomfördes sedan i behörig ordning och alla val genomfördes enligt stadgarna och styrelsen gavs ansvarsfrihet efter godkännande av ekonomi och budget.

Mötet blev kortare än vanligt då vi inte hade något kaffe eller underhållning detta år. Allt enligt de rådande Corona-förhållandena. Efter avslutat årsmöte hade vi också ett konstituerande möte inför nästa års arbete och verksamhet.

Susanne Bergman

**Prata med dina
vänner och bekanta om
Hembygdsföreningen.
Vi behöver bli flera
medlemmar!**

Väsby då och nu

Hembygden fortsätter här artikelserien baserad på Upplands Väsby-fotografier tagna på 1960-, 1970- och 1980-talen av Landsantikvarie och Länsantikvarie Alf Nordström.

Gamla bilden

Alf Nordström tog bilden den 20 februari 1973. Då är det några år sedan husen i Ekebo/Ardennergatan blev klara och husen vid Hovslagargatan och Sadelgatan är under uppförande. Den sista etappen i Smedby står klar runt 1980. Smedby gårds huvudbyggnad är skyddad av en mindre röd byggnad mellan de höga träden. Smedby lada är den långa röda byggnaden till höger.

Bild från 20 februari 1973.

Nya bilden

Den nya bilden är tagen den 28 oktober 2020. I dag är det bara Smedby gårds huvudbyggnad och Smedby lada som är kvar. Löven är fortfarande kvar på träden. Vi kan i bildens högerkant, bakom ett vitt staket, ana Smedby Lada.

Det går idag inte att ta en bild från den punkt där Alf Nordström stod 1973. Det beror på att den punkten finns där Smedbyskolan ligger i dag. Skolan används numera av Sverige-Finska-Engelska skolan. På kartskissen här intill kan du se var fotografen stod 2020. Kartan visar både fotopunkten och bildvinkeln.

Underlag är Kommunkartan på Väsbykartan;
<https://vasbykartan.upplandsvasby.se>

Klas Lundkvist

Foto: Alf Nordström, Länsmuseets databas bildnummer an-12964

Huvudbyggnad

Bild från 28 oktober 2020.

Foto: Klas Lundkvist

Från gethägnet till Sollefteå

Den här gången skall vi utgå från getterna som betat nära Hembygdsgården. Vi skall följa ”getspåret” och se var vi hamnar.

Getter

Get.

Foto: Klas Lundkvist

I mitten av sommaren 2020 började kommunen sätta upp staket i skogsområdet mellan Karlsro, Bankes bro och Hembygdsgården. Stadsträdgårdsmästare Nils Odén hade planerat det hela, och man inhägnade ett område på drygt 14 000 kvadratmeter. De 10 getterna fraktades till hägnet ifrån Lidingö. Getterna hjälpte verkligen till att få ett öppnare landskap. Tyvärr fick betesverksamheten avbrytas i förtid på grund av sabotage på staketet.

Getter är däggdjur och tillhör familjen slidhornsdjur. Honan kan väga upp emot

70 kg. Hanen kallas för bock och kan väga så mycket som ungefär 115 kg. Båda könen bär horn, som ofta är något bakåtböjda. De har en raggig päls, som kan skifta i olika gråa och bruna nyanser. Både hanen (bocken) och honan (geten) har skägg på hakan, men honans skägg är mindre. Som du säkert vet kallas deras avkomma för killing.

Får

Får.

Foto: Bo Lindman

Getter och får är ganska lika varandra. Båda djuren i tamform är människans tidigaste husdjur. Den som var framgångsrik i sin fårhållning sades ha färlycka. Fårets skelett är mycket likt getens, vilket gör att arkeologer har svårt att skilja dem åt om de hittar ett ben.

Fåren skiljer sig från sina släktingar getterna genom att de har grövre kroppsbyggnad. De saknar också skägg. Fårhonan kallas tacka och hanen bagge. Deras ungar kallas för lamm. Som lite kuriosita kan nämnas att baggen även kan kallas för bäse, gumse eller vädur. Och en kastrerad bagge kallas hammel. Här har vi många ord som kan passa in i åtskilliga korsord.

Guldbaggegalan

Att hanfåret kallas för bagge har vi redan klart för oss. Men vilken bagge har fått ge namn åt ”Guldbaggegalan”? Är det det manliga fåret eller är det en skalbagge? Det är inte så lätt att veta. När man ser det pris, som delas ut av Svenska Filminstitutet under ”filmbranschens firmafest”, kan man lätt avgöra vilket djur skaparen tänkt sig. ”Guldbaggen” är en skalbagge, liksom namnet på det pris man delar ut till skådespelare, regisörer, filmare osv.

Guldbaggen på filmgalan.

Foto: CC0

Guldbaggen är en familj med skalbaggar, vilka har liten kullrig kropp och platta täckvingar. De flyger omkring i hetaste

solgasset och besöker olika blommor. I Sverige förekommer arterna gräsgrön guldbagge och olivgrön guldbagge. De flyger med slutna täckvingar.

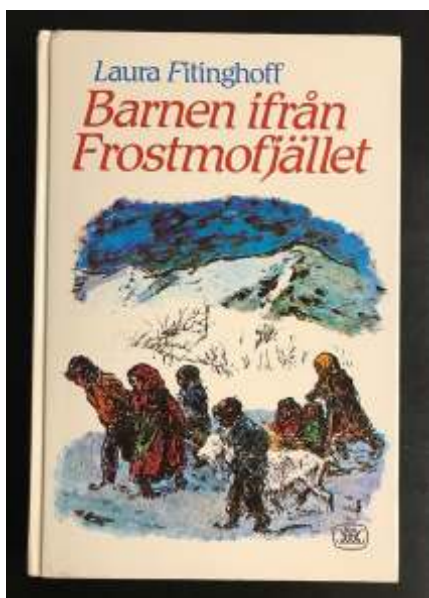
Geten Gullspira

Gullspira är ett pris som delas ut till någon inom svensk barnfilm. Foto: CC0

Lite förvirrad blir man faktiskt av priserna under Guldbaggegalan. Har man ändå inte tänkt på ett får eller en get? Det fina priset ”Gullspiran” tilldelas en person som gjort enastående insatser inom svensk barnfilm. Och priset som delas ut sedan 2006 är en statyett, som föreställer en liten get.

Geten Gullspira förekommer i den gamla filmen ”Barnen från Frostmofjället”. Filmen är en av de första svenska filmer som gjordes speciellt för barn. Jag minns att jag som barn gråtit till den filmen många gånger.

”Barnen från Frostmofjället” hette boken som blev underlag för filmen. Foto: CC0

Laura Fitinghoff

Filmen med geten Gullspira är baserad på romanen ”Barnen ifrån Frostmofjället”. Den klassiska barnboken är skriven 1907 av Laura Fitinghoff. Boken handlar om livet i Norra Sverige i mitten av 1800-talet. Där finns en syskonskara, vars far har dött tidigare. När modern också dör i lungsoten vill de inte bli utackorderade till socknens storbönder. De sju barnen på Frostmofjället vill slippa fattigstugan och hitta ett bättre liv. De börjar då en mödosam vandring över fjällmarkerna tillsammans med geten Gullspira.

Barnbokens författare hette alltså Laura Fitinghoff. År 1871 hade hon gift sig med

brukspatronen Conrad Fitinghoff. Av paret tre barn dog två i späda ålder. Maken förlorade sin förmögenhet genom dåliga investeringar. Därefter levde paret åtskilda. Det blev en kärv ekonomisk situation för Laura och hennes dotter Rosa. Inkomster fick Laura genom att ha inackorderingar. Hon började också att skriva.

Under sina unga år var Lauras efternamn Runsten. Hon växte upp tillsammans med fyra syskon. I hemmet fick hon utbilda sig inom många olika ämnen. Fadern Jonas Bernhard Runsten var kyrkoherde, och som sådan hade han en tjänstebostad. Familjen bodde i en prästgård i Sollefteå. Lauras fader var också riksdagsman.

I den här versionen av Gummibandet började vi med de getter, som sommaren 2020 betat i hägnet intill Hembygdsgården. Vi fortsatte våra fantasisamband med får, baggar, guldbaggar, och kom fram till geten Gullspira. Det var författarinnan Laura Fitinghoff som skrev om Gullspira bland allt möjligt annat. Laura växte upp i en prästgård i Sollefteå. Med lite fantasi går det alltså att komma från Väsby till trakterna omkring 10 mil norr om Sveriges mittpunkt.

Bo Lindman

Mer om Ornäsbjörken

Vår medlem Berit Carlsson hade en dag i somras varit i Väsby centrum och i grässlätten vid östra parkeringen upptäckt en Ornäsbjörk. Det var heller inte vilken Ornäsbjörk som helst utan den björk, som alla kommuner skulle plantera en gång, riksträdet. Nedanför björken står en stor och stadig skylt med texten:

RIKSTRÄDET

Ornäsbjörk *Betula verrucosa* f. *dalecarlica*. Planteringsår 1986. Trädet minner om FN:s trädår 1985. Ett träd av samma trädslag är detta år planterat vid Stockholms stads-hus. I varje svensk kommun har därefter planterats ett likadant träd från Trelleborg i söder till Kiruna i norr. Ornäsbjörken upptäcktes vid gården Lilla Ornäs i Dalarna år 1767. Upplands-Väsby kommun. Sveriges Stadsträdgårdsmästare.

Kommunens Ornäsbjörk finns på en gräsmatta vid parkeringen utanför östra entrén till Väsby Centrum. Foto: Bo Lindman

(Det var Sveriges stadsträdgårdsmästare som röstade fram Ornäsbjörken till Sveriges riksråd 1985).

Björken är inte särskilt hög. Den ser litet tanig ut, men det beror kanske på att platsen där den står inte längre är den bästa. Man kan ju tröttna på vägar och parkeringsplatser och att man inte får någon större uppmärksamhet. Allt blir ju inte som man tänker sig, inte ens för en flikbladig björk.

Gå gärna och ta en titt på den. Björken står i gräset några meter ifrån Axel Nordells skulptur.

Inga Lisa Gustafsson

Så här ser skylten ut. Den finns alldeles intill Ornäsbjörken. Foto: Bo Lindman

Vågrätt

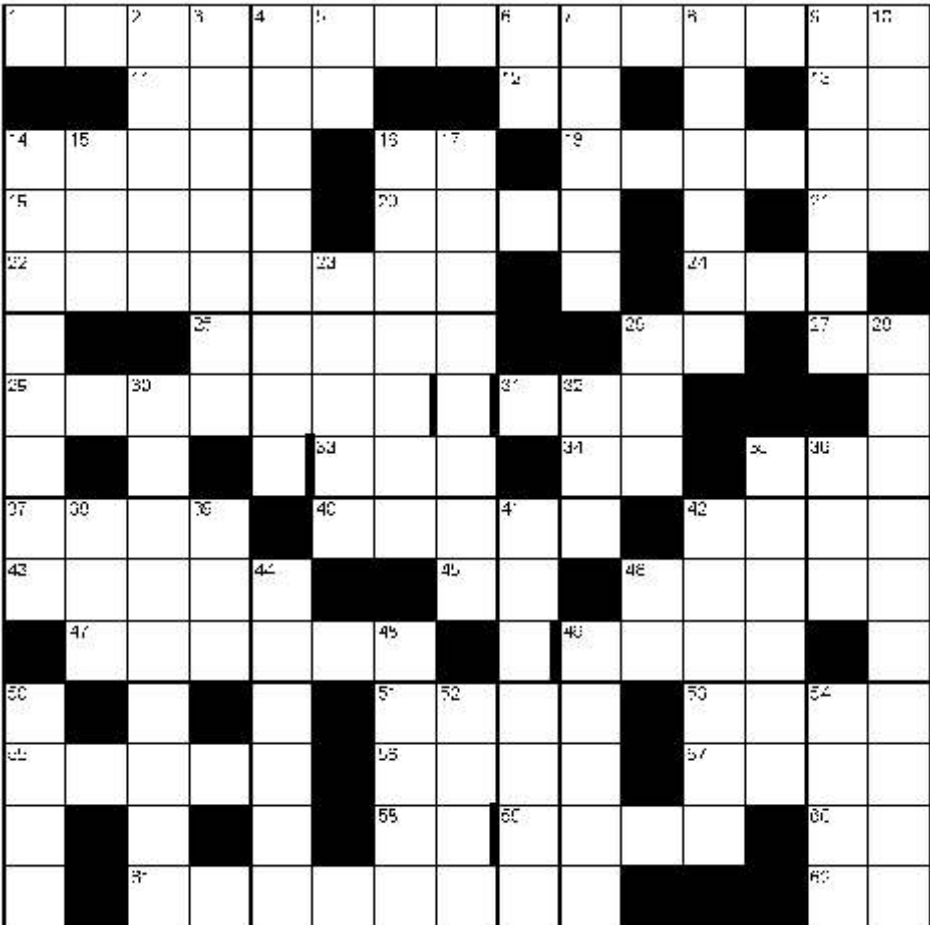
1. Är väl de flesta kvällstidningsläsare?
11. Har oftast öra
12. Kvalster
13. Går man inifrån
14. Ibland byxhållare
16. Brännvinskungen Andersson
18. 1931 öppnades där eld mot arbetarna
19. Bl.a. en typ av väderlek
20. Ger glänsande yta
21. Sjätte tonen
22. Populär Estrella-produkt
24. Gott till söndagssteken
25. Vrånga
26. Gripa
27. Del av vår kommun
29. Intensiv eldgivning
31. Dit går hissen från översta våningen
33. Hänger ihop med långhalm
34. Framföra singelsculler
35. Lina
37. Granne
40. Är konformad
42. Ha till orsak
43. Skiljelinje
45. Utropsord
46. Frimodig
47. Dvalliknande tillstånd hos medium
49. Mineral, eller kan man trilla i
51. Icke tung
53. Ylletäcke
55. Redigerat filmavsnitt
56. Skådespelande Källerud
57. Klockan
58. Militärt vapenslag
59. Gör man inte ostraffat
60. För tonen D
61. Kan en gnista vara
62. Tenn

Lodrätt

2. Ljusrött
3. Tidigare överlärare i Väsby med stor auktoritet
4. Kunde vi resa med från järnvägsstationen
5. Mimmi Pigg
6. Vill väl de flesta ha?
7. Askgrå och svart fågel
8. Att duga
9. Djup ånger
10. Europas högsta vulkan
14. Norsk riksdag
15. Semesterö i den grekiska övärlden
16. Stod Gunder Hägg nära
17. Har eget tecken
23. Tredje gången sägs det
26. Motsats till tvivel
28. Förkämpe för det goda samhället
30. Är det man kan vara utan
32. Är huset ni äger
35. Dramaten t.ex.
36. Hökartad fågel
38. Beskaffenhet
39. Isrädda
41. Brukar man äska
42. Stor konstfärdighet
44. Den kan man ha grädden i
46. Liberalerna förr
48. Otäcka, stygga
49. Redskap med pinnar
50. Nesa
52. Berömmelsen
54. Kortare för person

Korsord 4 - 2020

Konstruktör: Lennart Hedlund

När du löst korsordet skriver du ditt namn och din adress.

Lösningen insändes senast fredagen den 18 december 2020 till:

Hembygden
 Box 40
 194 21 Upplands Väsby
 Märk kuvertet med "Korsord 4 - 2020"
 eller digitalt till info.uvhbf@gmail.com

Lösning till korsordet 3 - 2020

Illustrerade ordspråk och talesätt

Som du vill min vän,
men här ska skåpet
stå, sa den nygifta
frun.

Upplands Väsby Hembygdsförening

STYRELSE 2020-2021

Klas Lundkvist, ordförande	070-673 63 47
Ingegerd Peterson, vice ordförande	073-806 84 04
Margareta Norén, sekreterare	070-799 25 01
Ann-Christin Jyttner, kassör	070-753 34 33
Susanne Bergman, ledamot	590 858 84
Gunilla André, ledamot	590 338 34

Telefon

ERSÄTTARE

Berit Östman	073-667 14 92
Kjell Ehrnholm	070-330 97 87
Ulla Ekengren	076-309 15 32
Niklas Johansson	072-500 22 75
Björn Peterson	070-640 32 27

MEDLEMSBLADET HEMBYGDEN

Bo Lindman	070-716 52 43
Redaktionsgrupp, se sidan 2	

REVISORER

Ordinarie

Ove Gustafsson
Anita Bergqvist

Ersättare

Anette Ehrnholm
Ali Kashefi

VALBEREDNING

Roland Storm, sammankallande	070-729 27 60
Lars Nyström	070-821 41 90

Besök gärna vår webbplats: www.hembygd.se/upplands-vasby

Upplands Väsby
Hembygdsförening
Box 40
194 21 Upplands Väsby

E-post
info.uvhbf@gmail.com
Besöksadress
Hagvägen 2/Pukslagargatan

Plusgiro
29 81 91-8
Årsavgift (2021)
150 kr

Upplands Väsby Hembygdsförening

År 1954 bildades Upplands Väsby Hembygdsförening. I föreningen vill vi tillsammans öka kunskapen om kommunen, vårda kulturarvet och påverka det som händer just nu.

Vi som är medlemmar arbetar för att

- väcka och förstärka den djupa känslan för hembygden
- bevara den lokala historien, kulturhistoriska platser och föremål
- sprida kunskaper om hembygden och om våra traditioner till gammal och ung
- genomföra olika evenemang, gärna sådana där flera generationer kan träffas
- lämna våra synpunkter på bebyggelse- och planeringsfrågor

Under verksamhetsåret har vi ett stort antal evenemang. Vi visar och berättar om bygden och vår lokalhistoria.

Inom föreningen arbetar vi för att våra samlingar och arkiv skall bli en bra kunskapskälla. Vi samlar anteckningar, dokumentationer, böcker, fotografier och föremål.

Vi vårdar Hembygdsgården som vår naturliga mötesplats och att den skall vara en välkomnande och intressant plats att besöka.

Välkommen att kontakta oss, om du har funderingar eller frågor.
Du får gärna komma med i vår aktiva skara!

Besök gärna vår webbplats: www.hembygd.se/upplands-vasby